

SAMEN BOUWEN IN VERTROUWEN

BELEIDSPLAN VOOR HET BISDOM 'S-HERTOGENBOSCH

WOORD VOORAF

In 2009 publiceerde bisschop Hurkmans de beleidsnota *Groeien in geloof, geloven in groei*. Vandaag presenteer ik een nieuw beleidsplan. Vanzelfsprekend bouw ik voort op de visie van mijn voorganger. In het leven, ook het leven van een bisdom, bestaat er immers altijd veel continuïteit. Maar tegelijkertijd vormt deze nota een actualisatie met natuurlijk een eigen toon en duidelijk eigen accenten.

De afgelopen maanden heb ik in mijn nieuwe bisdom veel reizen gemaakt. Reizen naar de dekenaten en naar een aantal parochies. In het bisschopshuis in 's-Hertogenbosch ontving ik talloze mensen. Het resultaat van al deze ontmoetingen en gesprekken vindt u in deze nota. Voor mijzelf vat ik mijn indrukken samen; voor de lezer die het bisdom al veel langer kent, vormt de tekst een spiegel. Hopelijk zult u veel herkennen. Op basis van mijn observaties heb ik ook een aantal beleidsvoornemens geformuleerd. U vindt ze verspreid door de tekst en keurig op een rijtje aan het einde van deze nota.

Over de titel boven deze nota heb ik lang nagedacht. Uiteindelijk is het *Samen bouwen in vertrouwen* geworden. In 2013 publiceerde ik een boek onder de titel *Bouwen in vertrouwen*. Dat gold voor mijn toenmalige bisdom Groningen-Leeuwarden; dat geldt ook voor mijn huidige bisdom 's-Hertogenbosch

In een aannemersgezin ben ik opgegroeid. Bouwen heb ik dus als kind al meegekregen. Op mijn eigen manier ben ik in het voetspoor van mijn vader getreden. Als priester en bisschop mag ik immers een bijdrage leveren aan de opbouw van de Kerk van Christus.

Maar ik kan dat vanzelfsprekend niet alleen. Bij mijn installatie op zaterdag 14 mei zei ik dat een bisschop op zijn kop kan gaan staan maar alleen niets kan bereiken. Graag nodig ik dan ook alle gedoopten van ons bisdom uit hun verantwoordelijkheid te nemen en hun steentje bij te dragen aan de opbouw van onze katholieke geloofsgemeenschap. Pastoraat vormt een gezamenlijke opdracht van allen die gedoopt zijn, gewijden en leken. Wij worden door de Heer uitgenodigd samen te bouwen aan onze hedendaagse Kerk, met hoop en gelovig optimisme. De apostel Paulus schrijft dat geloof leidt tot hoop (Romeinen 5,5). Mijn hoop is uiteindelijk gefundeerd in God zelf. Hij laat niet varen het werk van zijn handen.

Bij mijn bisschopswijding in 2001 koos ik als motto *Confidens in Christo, in vertrouwen op Christus*. Zijn vriendschap vormt de bron van mijn dagelijks werk als bisschop. Ik hoop dat ook vele diocesanen van ons bisdom vanuit mijn bisschopsspreuk willen leven en werken. Laten wij samen onze Kerk opbouwen in vertrouwen op Christus maar ook in onderling vertrouwen jegens elkaar. Vanuit gelovig vertrouwen kunnen wij bouwen aan de katholieke geloofsgemeenschap van het bisdom 's-Hertogenbosch waarvan Christus het centrum vormt.

Intens dankbaar ben ik voor de buitengewoon hartelijke ontvangst van de afgelopen maanden. Ik wil met u katholiek christen en voor u bisschop zijn. Zullen wij samen de weg van het geloof bewandelen, Gods toekomst tegemoet?

's-Hertogenbosch, oktober 2016

Dr. Gerard De Korte
Bisschop van 's-Hertogenbosch

EEN

ALGEMENE WAARNEMINGEN

Sinds mijn perspresentatie op zaterdag 5 maart hebben nogal wat katholieken uit het Bossche bisdom mij via mails en brieven gefeliciteerd, maar vaak ook hun zorgen geuit over het beleid van en de verhoudingen binnen het bisdom. Tijdens mijn dekenale werkbezoeken heb ik geprobeerd zicht te krijgen op de situatie van de Kerk van 's-Hertogenbosch. Ik heb toen veel enthousiaste pastorale teams en betrokken parochiebestuurders ontmoet. Ook de ontmoetingen met de religieuzen verliepen bijna altijd in een open en opbouwende sfeer. Er is in ons bisdom veel om fier op te zijn maar er zijn natuurlijk ook de nodige pijnpunten.

Er was vaak sprake van een mengsel van bezorgdheid, frustratie, boosheid en verdriet. En tegelijkertijd klonk er het verlangen naar ruimte en nabijheid. Ik hoorde een verlangen naar meer bevestiging en waardering en naar minder kritiek. Velen wensen een bisdom dat start met vertrouwen in plaats van wantrouwen; een bisdom dat minder controleert en meer stimuleert en bevestigt. Meerdere keren hoorde ik tijdens mijn rondgang door het bisdom een diep verlangen naar meer ontspannen verhoudingen. Mijn pleidooi voor een heldere maar ook hartelijke en gastvrije Kerk vindt, zo is mijn stellige indruk, veel weerklank.

Cultuur van vertrouwen

In mijn installatiepreek van 14 mei heb ik de Bossche katholieken aangesproken op het geloof van hun doopsel. Er is zoveel katholiek leven als katholieken zelf waar maken. Het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) heeft benadrukt dat de Kerk een gemeenschap van gedoopten is. Door het doopsel hebben de gelovigen waardigheid en verantwoordelijkheid gekregen. Iedere gelovige die serieus betrokken is, is een vindplaats van God.

Binnen deze gemeenschap van gedoopten hebben van oudsher sommigen de taak gekregen op allerlei manieren leiding te geven. Het Tweede Vaticaanse Concilie ziet het ambt binnen de Kerk nadrukkelijk als een dienst aan de gemeenschap. Het vormt de taak van bisschoppen, priesters, diakens en anderen die officieel zijn aangesteld, de waardigheid van de gedoopten te waarderen en hun verantwoordelijkheid tot haar recht te laten komen.

Het is daarom belangrijk dat de bisschop en zijn staf allereerst luisteren naar wat er leeft aan vreugde en mogelijkheden maar ook aan zorgen en pijnpunten. Pastoraat is alleen vruchtbaar als wij mensen meenemen van waar zij zijn. Het heeft geen pas om de ander de maat te nemen. Veeleer is het belangrijk om met mensen in gesprek te blijven en geduld te oefenen. Goede en heldere communicatie is ontzettend belangrijk. Een en ander vraagt om een cultuur van vertrouwen en nabijheid en het leveren van maatwerk.

Kwetsbare geloofsgemeenschap

Veel zorgen van het bisdom 's-Hertogenbosch zijn de zorgen van alle bisdommen in ons land. Onze Kerk is in Nederland kwantitatief uitermate kwetsbaar geworden. Het christelijk geloof verdwijnt steeds meer naar de achtergrond. Minder deelname aan de Eucharistie; minder deelname aan het overige leven van de Kerk (doopsel, vormsel, huwelijk, ziekenzalving, kerkelijke uitvaart; catechese, diaconie) en minder inkomsten bepalen het beeld. In een relatief korte tijd is de katholieke gemeenschap ernstig verzwakt. Door het nieuws over het seksueel misbruik binnen de Kerk maar ook door spanningen rond fusies en kerksluitingen straalt de Kerk voor velen weinig aantrekkelijkheid uit.

Crisis rond de Godsvraag

Wij spreken veel en terecht over een kerkcrisis die zich uit in minder mensen en middelen. Maar, naar mijn overtuiging, gaat onder deze kerkcrisis een diepere, kwalitatieve crisis schuil: de twijfel omtrent God en zijn betrokkenheid op deze wereld en ons eigen leven. De katholieke filosoof Charles Taylor beschrijft in zijn indrukwekkende studie *Seculiere tijd* hoe het christelijk geloof in de westerse wereld rond 1500 min of meer vanzelfsprekend was en in 2000 niet meer dan een optie is geworden. Breed leeft er binnen onze samenleving, maar ook binnen de Kerk, een religieuze onzekerheid. Het is belangrijk om dat te onderkennen. In dit opzicht is de grens tussen binnen en buiten de Kerk hoogst betrekkelijk geworden.

De crisis rond de Godsvraag impliceert dat veel parochianen over hun geloof maar moeilijk kunnen spreken en, als zij erover spreken, is dat bijna altijd op het niveau van deugden, waarden en normen. Op zich is daar niets mis mee maar het is, vanuit Bijbels perspectief, wel ernstig als de relationele dimensie van het geloof uit het blikveld verdwijnt. De God van de Schrift is immers een Gij die zich aan ons openbaart, die ons aanspreekt en die wij kunnen antwoorden in ons gebed en door de weg van de navolging te bewandelen. Het vormt de vaste overtuiging van de Kerk der eeuwen dat God zich op het hoogtepunt van de tijd een gezicht gegeven heeft in Jezus Christus: “Wie de Zoon ziet, ziet de Vader” (vgl. Johannes 14,9).

Geen cynisme maar hoop

Ondanks de crisis rond de Kerk en de onderliggende crisis rond de Godsvraag moeten wij ons niet armer rekenen dan wij zijn. Er is in ons bisdom nog steeds katholieke “massa”. Kloosterbezoeken, pelgrimstochten, reizen naar Lourdes en Rome, processies, gildendagen en de Wereldjongerendagen: het zijn in het Bossche bisdom populaire activiteiten met soms grote uitstraling.

Maar bovenal telt het bisdom ruim 50 nieuwe parochies met bijna 300 kerkgebouwen. Rond ieder kerkgebouw functioneert een geloofsgemeenschap/deelparochie/parochiekern, waarin veel vrijwilligers actief zijn. Zij weten van de kwetsbaarheid van de huidige Kerk, maar dat weerhoudt hen niet van inzet en betrokkenheid. Integendeel, zij weten zich geroepen tot hoop vanuit het geloof dat Christus bij zijn Kerk is en haar ook draagt. Juist de bisschop en de andere stafleden, maar ook de pastorale beroepskrachten en besturen zijn geroepen om de hoop in de harten van de gelovigen te voeden.

Bij mijn dekenale werkbezoeken heb ik vele malen een verwijzing gehoord naar paus Franciscus. Velen beleven hem als een Godsgeschenk voor de Kerk. Nadat het nieuws over het misbruik een grauwsliuier over de parochies had gegooid, vormt het optreden van onze paus vanaf het voorjaar van 2013 voor ontelbaar veel katholieken weer een reden om fier te zijn op het katholieke geloof.

Geloof in ons bisdom

Bij velen, zo heb ik gehoord, leeft een honger naar kennis en verdieping. Dat staat misschien in een zekere spanning tot het volgende.

Een van de priesters vertelde, tijdens een dekenaal werkbezoek, een verhaal om het Bossche katholicisme te karakteriseren. Een parochiaan noemde het katholieke geloof het *schoonste geloof*. Op de vraag waarom, was het antwoord: je hoeft er niets voor te doen en je hoort er toch bij. Een antwoord dat de nodige hilariteit oproept maar dat ook heel treffend is. De gemiddelde katholiek in ons bisdom denkt in termen van gemeenschap: je hoort er bij!

Tijdens mijn tocht langs de dekenaten hoorde ik steeds dat veel geloof in ons bisdom primair een doe-geloof en een volksgeloof is. Het geloof van de meeste Bossche katholieken krijgt gestalte in riten en gebruiken. Met name de Mariadevotie is sterk ontwikkeld. In de Sint- Janskathedraal worden jaarlijks honderdduizenden lichtjes aangestoken maar ook elders leeft de Mariadevotie. Ik hoorde over de Mariavroomheid in Elshout maar ook over de Heilige Eik bij Oirschot waar per jaar 50.000 noevenkaarsen worden aangestoken.

Het is vanzelfsprekend van belang om de Mariadevotie te koesteren maar ook te verdiepen. Het is overigens goed te beseffen dat Maria in de Heilige Schrift niet alleen een troostende maar ook een profetische en daarmee uitdagende dimensie heeft. Maria bezingt in het Magnificat de Heilige van Israël die heersers van hun troon stoot en geringe mensen aanzien geeft. Zo bezingt zij het komende Godsrijk van gerechtigheid.

Meer algemeen moeten wij constateren dat veel mensen niet hebben geleerd om over hun geloof te spreken. Geloven heeft voor hen meer te maken met gevoel en veel minder met een rationele en verbale verantwoording. Bij de overdracht van het geloof op de volgende generatie vormt dat een ernstige handicap, maar ook op de geloofsbeleving zelf. De rijkdom aan inzichten, die ons geloof herbergt, moet voortdurend te voorschijn worden gehaald.

Missionaire uitdaging als eerste prioriteit

In deze situatie vormt, naar mijn overtuiging, de missionaire uitdaging dan ook de eerste prioriteit voor pastoraal handelen. Onder *missionaire uitdaging of missionair pastoraat* versta ik de verdieping van een devotie- en volksgeloof tot een doordacht en catechetisch onderbouwd geloof.

De hoofdstroom van het katholicisme heeft altijd een synthetisch karakter gehad. Het gaat dan ook niet aan bestaande religiositeit en volksgeloof te ontkennen of af te wijzen, maar wij moeten wel proberen dit geloof te verdiepen tot echt christelijk geloof. Bij ons doopsel zijn wij gedoopt *in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest* en zo beginnen wij vaak onze gebeden en met die woorden worden wij na het vieren van de liturgie in de wereld gezonden. De rijkdom die besloten ligt in het belijden van de drieëne God, kan ons helpen ons geloof te verdiepen en onze identiteit te versterken.

De missionaire uitdaging betreft niet alleen degenen die nu bij de Kerk betrokken zijn, maar ook nieuwe mensen. De huidige Kerk is een omgekeerde piramide. Aan de bovenkant zien wij veel senioren; aan de onderkant relatief weinig jongeren. Alleen met nieuwe mensen kan een verdere marginalisering van de geloofsgemeenschap worden omgebogen.

Catechese en geloofsverdieping zijn dus belangrijk. Uit onderzoek blijkt ook dat diaconale werken een grote waardering oogsten en daarom belangrijke missionaire instrumenten kunnen zijn.

Het bisdom zal de pastorale teams bij deze uitdaging moeten ondersteunen. Ik denk daarbij aan de inzet van de verschillende diocesane dienstverleners. “Best practices” op het terrein van nieuw missionair pastoraat moeten wij verzamelen en met elkaar delen. Het wiel hoeft dan niet voor de tweede keer te worden uitgevonden. Missionair pastoraat zal niet altijd succesvol zijn en aan teleurstellingen valt niet te ontkomen. Maar in geloof moeten wij steeds opnieuw de netten uitwerpen en mensenvissers blijven.

Uit eigen pastorale ervaring weet ik dat gezinspastoraat een belangrijk aspect van het nieuwe missionaire pastoraat kan vormen. Jonge echtparen die een kind ontvangen, willen niet zelden de katho-

lieke traditie doorgeven, maar voelen zich vaak onmachtig doordat zij zelf maar heel beperkt katholiek gevormd zijn. Juist een goed gezinspastoraat kan helpen om deze echtparen met opgroeiende kinderen (opnieuw) bij de parochie te betrekken. Zo kunnen nieuwe mensen bij de geloofsgemeenschap worden betrokken.

Deze aandacht voor de missionaire uitdaging heeft ook consequenties voor hoe wij binnen onze geloofsgemeenschap met elkaar omgaan.

Verdeeldheid overwinnen

Allereerst is het goed een oude wijsheid in herinnering te roepen die ik tijdens mijn dekenale rondgang heb gehoord: eenheid in het noodzakelijke; vrijheid in het niet-noodzakelijke en in alles de liefde. Deze wijsheid op naam van de heilige Augustinus moet onze leidraad zijn.

In een van de dekenaten bepleitte een pastoor een eenheid met ruimte voor verschillende vormen van katholieke spiritualiteit. Het katholieke huis is door de eeuwen heen altijd ruim geweest. In dit verband verwijs ik graag naar de titel van een studie van bisschop Bluysen: *de vele wegen en de ene Weg*. Steeds weer worden wij uitgenodigd de rijkdom van Christus te zoeken en te vinden. Het vormt de dood in de kerkelijke pot als wij elkaar daarbij de maat nemen. In het Evangelie vraagt Jezus ons niet te oordelen en te veroordelen. Wie denkt een splinter in het oog van een ander te zien, zou zelf wel eens een balk in het eigen oog kunnen hebben (vgl. Matheus 7, 1-5).

Christus is Gods waarheid in ons midden en het is boeiend om van elkaar te horen wat wij bij Hem gevonden hebben. De rijkdom van de Heer is zo groot, dat wij die nooit volledig kunnen doorgronden. Juist door te luisteren naar elkaar kunnen wij de volle rijkdom van Christus op het spoor komen.

Door de fusies en de kerksluitingen van de afgelopen jaren hebben wij helaas mensen verloren. In een aantal plaatsen hebben groepen zich zelfs van de Kerk losgemaakt ('s-Hertogenbosch; Best, Veldhoven en andere plaatsen). Ik betreur dat in grote mate want katholieken horen bij elkaar te blijven. Met afgescheiden groepen wil ik altijd in gesprek. En ook als niet altijd een terugkeer tot de Moederkerk mogelijk is, moeten wij minstens streven naar een *modus vivendi* en wederzijds respect.

Het vormt mijn vaste voornemen alles te doen om de bronnen van onvruchtbare verdeeldheid weg te nemen. Wij hebben niet meer de luxe om met onze rug naar elkaar te gaan staan. Als Christus ons heeft uitgekozen en zijn hand op ons heeft gelegd, wie zijn wij dan dat wij elkaar niet principieel zouden aanvaarden?

Collegiale samenwerking en het welzijn van de pastorale beroepskrachten

In ons bisdom werken priesters en diakens maar ook pastoraal werkers met een zending van de bisschop. Ik hoop en verwacht dat alle pastorale beroepskrachten hartelijk en collegiaal samenwerken. Als teams in eendracht samenwerken gaat er immers geen energie verloren en kan ontzettend veel goed pastoraal werk worden verzet.

Tijdens mijn rondgang hoorde ik meerdere keren over een generatiekloof tussen jongere en oudere priesters. Ik kan niet goed beoordelen hoe groot die kloof is maar wij moeten ons verre houden van het gemakkelijk plakken van etiketten. Iedere mens is toch rijker dan het etiket *behoudend* of *progressief* kan aanduiden. Wij moeten elkaars naam beschermen. Misschien mag ik herinneren aan de apostel Paulus die spreekt over de eenheid van het lichaam van de Kerk (vgl. 1 Korinthe 12). De wijsheid van de Apostel vormt een adequaat medicijn tegen verdeeldheid.

In een aantal parochies werken ook pastoraal assistenten. Tijdens de Dag van de Zending in juni heb ik een aantal van hen mogen ontmoeten. Zij zijn als gezonden vrijwilliger veelal vol enthousiasme in de parochie aan het werk. Ik ben dankbaar voor hun inzet en toewijding. Tegelijkertijd hoorde ik ook bij sommigen van hen verdriet over hun onduidelijke positie, zowel met betrekking tot de leden van het pastoraal team als de overige vrijwilligers binnen de geloofsgemeenschap. Een en ander betekent voor mij nadere bezinning en overleg

Al eerder heb ik opgemerkt hoe belangrijk de inzet van de vele vrijwilligers in ons bisdom is. Naast de pastoraal assistenten zijn er duizenden mannen en vrouwen die ook zonder titel de plaatselijke geloofsgemeenschappen dragen en schragen. Ik ben dankbaar dat zij de verantwoordelijkheid van hun doopsel serieus nemen.

Tot slot: vertrouwen en *het bisdom*

Ik ben begonnen met iets te zeggen over een *cultuur van vertrouwen*, ik wil er mijn algemene waarnemingen ook mee eindigen.

Bij mijn rondgang heb ik veel opmerkingen over het liturgisch beleid gehoord. Niet weinig leden van pastorale teams zijn geïrriteerd door de, in hun ogen te grote, controle van het bisdom. Breed leeft het verlangen naar minder wantrouwen en meer vertrouwen. Of zoals een pastoor het formuleerde: meer veldverkenning en minder grensbewaking.

In het tweede deel wil ik op allerlei zaken, die ik tijdens mijn rondreizen geconstateerd heb, beleidsmatig terugkomen. Ik bespreek een aantal pastorale werkvelden. Het is goed te beseffen dat de volgorde nevenschikkend en niet onderschikkend moet worden begrepen.

TWEE

PASTORALE WERKVELDEN

Liturgie op zondag: Eucharistie centraal

In de Handelingen van de Apostelen wordt een ideaalbeeld geschetst van de jonge Kerk dat, door de eeuwen heen, de concrete geloofsgemeenschappen heeft geïnspireerd. “Allen die het geloof hadden aangenomen, waren eensgezind en bezaten alles gemeenschappelijk; zij waren gewoon hun bezittingen en goederen te verkopen en die onder elkaar te verdelen naar ieders behoefte. Dagelijks bezochten zij trouw en eensgezind de Tempel, braken het brood in een of ander huis, genoten samen hun voedsel in blijdschap en eenvoud van hart, loofden God en stonden bij het gehele volk in de gunst” (Handelingen 2, 44- 47a).

De eredienst speelt hier een grote rol en is een reden van bestaan van de Kerk. Elke zondag (en zaterdagavond als de vooravond van de zondag) herdenken wij, zoals Jezus Christus ons dat gevraagd heeft, zijn lijden, dood en verrijzenis en luisteren wij naar het getuigenis van zijn leven. Sterker nog, in onze liturgie ontmoeten wij de Heer. “Persoonlijk is Hij aanwezig in het misoffer zowel in de persoon van de bedienaar..... als heel bijzonder onder de Eucharistische gedaanten. Persoonlijk is Hij aanwezig door zijn kracht in de sacramenten, zodat, wanneer iemand doopt, Christus zelf doopt. Persoonlijk is Hij aanwezig in zijn Woord, want Hijzelf spreekt, wanneer de Heilige Schriften in de Kerk gelezen worden. Persoonlijk is Hij tenslotte aanwezig wanneer de Kerk bidt en zingt, Hijzelf die beloofd heeft: “waar twee of drie verenigd zijn in mijn Naam, daar ben ik in hun midden (Matheus 18,20) (Sacrosanctum Concilium, 7).

Bij het vieren op zondag zal de Eucharistie centraal staan. De Kerk wordt immers vanuit de Eucharistie opgebouwd. (“Ecclesia de Eucharistia”). Tijdens de Eucharistie wordt de levende Christus in Woord en Sacrament tegenwoordig gesteld. In de Eucharistie vieren wij Gods schenkende en verzoevende liefde in Christus. Als het goed is, worden wij door het vieren van de Eucharistie ook steeds weer georiënteerd op de concrete navolging van de Heer.

Gelukkig zijn er in ons bisdom relatief veel priesters zodat op verreweg de meeste plaatsen op zaterdagavond en/of zondagochtend de Eucharistie gevierd kan worden.

Woord- en Communiediensten

Wat echter te doen in een geloofsgemeenschap / deelparochie / parochiekern bij het ontbreken van een priester? Het staande beleid is dat een Woord- en gebedsdienst kan worden gehouden als het onmogelijk is om in het weekend Eucharistie te vieren. Als de geloofsgemeenschap ter plekke dat beleid heeft geaccepteerd, is dat vanzelfsprekend prima.

Ik hoorde echter bij mijn rondgang door de dekenaten over niet weinig parochies waar parochiekeren, nu feitelijk afwijkend van de bestaande regelgeving, in plaats van een Woord- en gebedsdienst een Woord- en Communiedienst houden. Er wordt veel gedoogd met een beroep op artikel 5 (het door de vingers zien.....) zo werd mij gezegd.

Ik wil een pastoor, na overleg met mij als bisschop en als duidelijk sprake is van een pastorale noodzaak, de ruimte geven in een parochiekern in het weekend een Woord- en Communiedienst te plannen, echter alleen als er nu ook al wordt gevierd en het niet mogelijk is een Eucharistie te celebreren. *Pastorale noodzaak* valt moeilijk te definiëren maar heeft in ieder geval te maken met het gegeven dat veel gelovigen, zeker in dorpen maar vaak ook in de steden, een uitnodiging om in een centrale

kerk Eucharistie te vieren afslaan. Zij willen in hun eigen dorp of wijk liturgie vieren en blijven anders thuis zodat zij helemaal niet aan het liturgisch leven van de Kerk deelnemen. Alles bijeen wordt er in deze kwestie veel pastorale wijsheid gevraagd. Ook nu is maatwerk onontbeerlijk. Uiteindelijk moet het *salus animarum*, het zielenheil van mensen, voor de Kerk de hoogste wet zijn. Katholieken, en vooral de ouderen onder hen, vinden het immers belangrijk, zo hoorde ik in de meeste dekenaten, om Christus niet alleen in het Woord maar ook in het Sacrament te ontmoeten. Een en ander geldt natuurlijk ook voor gelovigen die in een zorginstelling (ziekenhuis, verpleeghuis e.d.) zijn opgenomen en waar veelal geen priester meer beschikbaar is.

De Woord- en Communiedienst kan worden geleid door een diaken of een pastoraal werker. Als deze niet beschikbaar zijn, kunnen ook goed geschoolde parochianen een dergelijke viering leiden. De pastoor waarborgt natuurlijk altijd de liturgische kwaliteit van de viering.

Hoe een Woord- en Communiedienst vieren?

De Woord- en Communiedienst is een gebedsdienst waar Communie wordt uitgereikt die in de laatste gevierde Eucharistie is geconsacreerd. Feitelijk legt de Woord- en Communiedienst de nadruk op het katholieke geloof dat de Heer werkelijk in het Sacrament aanwezig is. Het verlangen van gelovigen om de Heer sacramenteel te ontmoeten kan zo worden gehonoreerd.

Wanneer een Woord- en Communiedienst wordt gepland is het model van de NRL uit 1999 verplicht. Na de Woorddienst volgt de Vredeswens, het plechtig overbrengen van de Eucharistische gaven uit het tabernakel naar het altaar, het Onze Vader, de uitreiking van de Communie en daarna de dankzegging. Zo wordt duidelijk dat een Woord- en Communiedienst hecht verbonden is met de eerder gevierde Eucharistie. Zo komt ook het onderscheid tussen Eucharistie en Woord- en Communiedienst helder in beeld en voorkomen wij dat deze laatste vorm van liturgie een “Eucharistie met een gaatje” (pater Henk Jongerius o.p.) wordt.

Parochiekernen zonder kerkgebouw

In een aantal parochies worden kerkgebouwen gesloten door een gebrek aan mensen en middelen. Meerdere pastorale teams, zo heb ik gehoord, zijn bereid om in parochiekernen die een kerkgebouw moeten ontberen toch liturgie te vieren, bijvoorbeeld in een dorps huis of verzorgingshuis. In principe sta ik hier als bisschop positief tegenover. Het is immers belangrijk om de Kerk zo dicht mogelijk bij de gelovigen te houden.

Huwelijken en uitvaarten

Bij een huwelijk of uitvaart wordt niet vanzelfsprekend gekozen voor een Eucharistieviering of Woord- en Communieviering. Bij een huwelijk of een uitvaart is een Woord- en gebedsdienst meer gepast als het bruidspaar of de nabestaanden weinig bekend zijn met het Eucharistisch leven van de Kerk en veel niet-katholieken bij de viering aanwezig zijn.

In alle gevallen komt het bij een beslissing aan op pastorale fijngevoeligheid. Opnieuw wordt het belang van nabijheid en maatwerk onderstreept.

Goed verzorgde huwelijksvieringen en uitvaarten hebben een belangrijke missionaire dimensie. Bij huwelijken en uitvaarten zijn immers veel mensen aanwezig die wij bij de reguliere liturgie niet meer ontmoeten. Met dergelijke vieringen geven wij een visitekaartje af dat een aantal mensen aan het nadenken kan zetten en hopelijk ook weer verbindt met de geloofsgemeenschap.

Op dit moment wordt vanuit het bisdom liturgie, kerkmuziek en kerkelijke kunst als een eenheid behandeld. Het is te overwegen om liturgie en kerkmuziek los te koppelen van de kerkelijke kunst. Een en ander impliceert mogelijk ook de aanstelling van twee gedelegeerden, een voor liturgie en kerkmuziek en een voor kerkelijke kunst. Ons bisdom kent een rijke erfenis aan religieuze kunst. Deze kunst verdient het om zorgvuldig te worden bewaard. Vanuit ons bisdom wordt door de afdeling liturgie en kerkelijke kunst veel werk verzet.

Catechese

Niet weinig beroepskrachten, zo hoorde ik tijdens mijn rondgang, maken zich grote zorgen over de sprakeloosheid van de gelovigen. Veel katholieken in ons bisdom, zo constateerde ik eerder, hebben een oppervlakkig geloof (*Confectie-christendom* noemde bisschop Bekkers dat al).

Catechese en geloofscommunicatie verdienen daarom een hoge prioriteit. Geloven moet niet alleen worden gevierd en gedaan maar ook verwoord en verantwoord. Het is daarom van groot belang om van onze parochies meer lerende gemeenschappen te maken. Zo kunnen gelovigen worden geholpen om hun relatie met de levende Heer te verdiepen.

Voor het versterken van de catechese en de geloofscommunicatie is het raadzaam om in te zetten op een doorlopende lijn van catechese voor kinderen, jongeren, ouders en grootouders. Kinderen en jongeren worden alleen gemotiveerd voor catechese als zij zien dat de oudere generaties ook hun geloof steeds opnieuw willen voeden en vernieuwen.

Uit verschillende studies, ik noem de proefschriften van Dr. Andree en Dr. Elshof, blijkt dat de invloed van thuis bij de overdracht van het geloof uitermate belangrijk is. In dit verband noem ik graag de grote betekenis van een concrete geloofsbeleving in huiselijke kring. Ik denk aan het gebed in het gezin en het voorlezen van de (kinder)bijbel. De school en de parochie zijn vooral ondersteunend. Vanuit dat gegeven is het belangrijk dat het pastoraal team gezinscatechese een hoge prioriteit geeft. Ons Diocesaan Vormingscentrum kan de pastorale teams helpen bij het zoeken en ontwikkelen van goede catechetische projecten. In dit verband noem ik ook graag het Katholiek Alphacentrum en het Centrum voor Parochiespiritualiteit.

Diaconie

Ik schrijf deze tekst in het Heilig Jaar van de Barmhartigheid. Paus Franciscus heeft het Bijbelse sleutelwoord barmhartigheid / *misericordia* centraal gesteld. Iedere navolger van Christus is geroepen om een hart (*cor*) te hebben voor mensen die in de ellende zitten (dat zijn de *miseri*) .

Er zijn allerlei vormen van nood die gelenigd moeten worden. Jezus is gekomen voor de zondaar en de bedelaar (Oepke Noordmans). Het gaat dus om zowel morele als sociale nood.

Aanvaarding en oprechte liefde is wat mensen in nood nodig hebben. De parabel van de verloren zoon maakt ons duidelijk dat God onvoorwaardelijke liefde is en altijd bereid mensen, die ver van Hem zijn weggelopen, weer te aanvaarden en een nieuwe kans te bieden. De parabel van de barmhartige Samaritaan daagt ons uit een naaste te worden van een medemens die langs de kant van de levensweg ligt.

In de ogen van de lijdende mens kunnen wij de blik van God ontdekken. In iedere mens in nood doet de Heer een beroep op onze barmhartigheid. Aan het einde van de Eucharistie worden wij, gesteund door de vrede van Christus, de wereld ingezonden om Gods barmhartige liefde zichtbaar te maken. Een sterke diaconale parochie vormt ook een overtuigende geloofsgemeenschap. Mooie geloofswaarden zijn goed maar mooie geloofsdaden zijn beter. Wij moeten de missionaire kracht van een

sterke diaconale presentie niet onderschatten. Veel historici verklaren de groei van de vroege Kerk met name ook door de hulp die christenen gaven aan kwetsbare en door het leven gewonde mensen. Ook vandaag kan een parochie die sterk inzet op diaconie wervend zijn voor nieuwe mensen.

In ons bisdom functioneren bezoldigde en onbezoldigde diakens. Naar mijn visie is de diaken niet allereerst geroepen tot liturgische assistentie maar tot dienst aan de wereld vanuit onze Kerk en dat wordt door de diaken gerepresenteerd tijdens de viering van de liturgie.

Tijdens mijn rondgang hoorde ik mooie diaconale verhalen. Er is in tal van parochies aandacht voor de noden van mensen dichtbij (ziekenbezoek, ouderenzorg, voedselbank, schuldhulpmaatje) en ver weg (Adventsactie, Vastenactie, inzet voor vrede en gerechtigheid, inzet voor duurzaamheid tot behoud van Gods schepping).

De diocesane dienstverlener diaconie kan de pastorale teams en parochiebesturen helpen bij theologische verdieping en visievorming. De dienstverlener is ook beschikbaar voor het trainen van diaconaal kader op parochieniveau.

In sommige bisdommen bestaat er een nauwe samenwerking met het Maatschappelijk Activeringswerk. Ik wil laten onderzoeken of ook in het Bossche bisdom slimme bondgenootschappen mogelijk zijn en de werkzaamheden van onze eigen dienstverlener en het katholieke MA-werk meer op elkaar kunnen worden afgestemd.

In een aantal parochies functioneert ook een Parochiële Caritas Instelling. Op termijn moet in iedere parochie een PCI functioneren. De bestuursleden van PCI's zijn rechtstreeks door de bisschop benoemd. Het is van groot belang dat het parochiebestuur en het bestuur van de PCI elkaar kennen en ook vertrouwen. Door een goede samenwerking en het afstemmen van de activiteiten gaat er geen energie verloren. Dit lijkt mij een urgent punt waarbij voor de diaconale Kerk veel te winnen valt.

Kerkopbouw

Altijd zullen er mensen zijn die vorm willen geven aan de Kerk van Jezus Christus. Een en ander impliceert dat er nagedacht moet worden over de opbouw van de geloofsgemeenschap, telkens aangepast aan de tijd en omstandigheden. In de concrete situatie waarin zij wonen en werken, proberen gelovigen christelijk leven gestalte te geven. Recent zijn er in ons bisdom door een proces van fusies nieuwe parochies ontstaan. Ruim 50 parochies met bijna 300 parochiekernen. Het is belangrijk dat iedere parochie in een beknopt plan het beleid voor de komende jaren vastlegt als een punt aan de horizon. Zo komt er hopelijk ruimte voor nieuw elan. Aan pastorale teams en kerkbestuursleden vraag ik met aandrang om hier, in een opbouwende geest, met spoed werk van te maken.

Een kernachtig pastoraal beleidsplan, met een pastorale en een materiële dimensie, vormt het basisprogramma van de parochie. Zo wordt duidelijk hoe de parochie in de komende jaren de pastorale missie wil waarmaken. Het pastoraal beleid wordt inhoudelijk opgesteld door het pastoraal team, onder verantwoordelijkheid van de pastoor. Het parochiebestuur zal het pastoraat zo goed mogelijk faciliteren. Het parochiebestuur is verantwoordelijk voor de jaarlijkse begroting

Vanzelfsprekend zoekt het pastoraal team een zo groot mogelijk draagvlak bij de parochianen. Het getuigt van wijsheid om niet te denken in termen van vacatures maar het aanbod van de parochianen prioriteit te geven. Onze gelovigen hebben vaak talenten beschikbaar die zij voor de geloofsgemeenschap kunnen inzetten. Parochiebesturen en andere vrijwilligers verzetten ontzettend veel werk. Ik wil hen daarvoor oprecht dank zeggen.

Voor de voortgang van het Evangelie is het van evident belang dat uitgebreid ruimte wordt geschapen voor missionaire projecten. Alleen als er nieuwe mensen voor Christus en zijn Kerk kunnen worden gewonnen, kan een verdere krimp en marginalisering van het kerkelijk leven worden voorkomen. Jaarlijks zal, gekoppeld aan het pastoraal beleidsplan, door pastoraal team en bestuur een pastoraal actieplan moeten worden opgesteld met de pastorale speerpunten voor het komend jaar.

Veel nieuwe parochies zijn, zo heb ik bij mijn dekenale rondgang begrepen, nog maar recent ontstaan. Het is van het uiterste belang om de kracht en het enthousiasme van de deelgemeenschappen niet te frustreren maar te stimuleren. Parochianen zullen worden aangesproken op hun kracht en interesse. Deze benadering kan leiden tot nieuwe vrijwilligers, nieuwe taken en activiteiten. Zo kan worden gewerkt aan een vitalisering van het parochieleven. Wij moeten niet alleen de onvermijdelijke krimp pastoraal begeleiden maar vooral het missionair elan versterken.

Binnen afzienbare tijd wil ik het team van diocesane werkers versterken met een specialist op het terrein van kerkopbouw. Deze kerkopbouwer kan een rol spelen bij het stimuleren van missionair pastoraat, de verdere implementatie van de recente parochiefusies en bij de te verwachten kerksluitingen. Maar de kerkopbouwer zal ook beschikbaar zijn als bemiddelaar en adviseur in parochies waar de samenwerking stroef verloopt en conflicten zijn ontstaan.

Religieus leven

In ons bisdom wonen talrijke religieuzen die lid zijn van een contemplatieve of actieve orde of congregatie. Veel religieuze gemeenschappen zijn oud en willen op een waardige wijze hun levenswerk voltooien en langzaam uit ons bisdom verdwijnen ("*ars moriendi*"). Maar ook oudere religieuze gemeenschappen blijven biddende cellen binnen het lichaam van het bisdom.

Naast religieuze gemeenschappen, die hun activiteiten voltooien, zijn er binnen ons bisdom ook religieuzen die inzetten op voortgang en toekomst. Om te voorkomen dat ik sommigen noem en anderen vergeet, lijkt het mij verstandig om de meer vitale religieuze gemeenschappen niet op te sommen. Ik wil hen oprecht danken voor hun belangrijke bijdrage aan het katholieke leven binnen ons bisdom.

In ons bisdom is ook een aantal nieuwe bewegingen actief. Ik noem graag de Focolare, Emmanuel, de KCV en Johannes XXIII. De spiritualiteit van deze bewegingen kan het geloofsleven van ons bisdom verrijken.

Als bisschop van 's-Hertogenbosch hoop ik op een hartelijke samenwerking met de religieuzen van ons bisdom. Om deze samenwerking te bevorderen zal ik een gedelegeerde voor de religieuzen benoemen.

Jongerenwerk

De overdrachts crisis is al eerder genoemd evenals de omgekeerde piramide. In onze Kerk zijn veel ouderen en weinig jongeren actief. Het is belangrijk dat parochies de ruimte krijgen voor nieuw jongerenbeleid om zo te investeren in de Kerk van morgen.

Bij het jongerenwerk gaat het om de persoonlijke en de geloofsontwikkeling van jongeren en actieve betrokkenheid bij de kerkgemeenschap en de maatschappij. Jongeren moeten zich in ons midden thuis kunnen voelen. Het spreken van hun taal is natuurlijk van uitermate groot belang. Jongeren voelen zich vaak wat verloren in de parochie. Het opzetten van jeugdgroepen op parochieel en regionaal niveau is daarom noodzakelijk.

Bij mijn dekenale ronde hoorde ik over een opmerkelijk initiatief in een parochie. Het betreft de aanstelling van een pastoraal werkster voor drie jaar (2016-2018), specifiek voor jeugd en jongeren (WJD, betrokken op dertigers en veertigers die jongeren opvoeden, contact met scholen). Van harte hoop ik dat ook andere parochies intensief en creatief nadenken over het opzetten van jeugdgroepen en het organiseren van jongerenactiviteiten. Ook is het belangrijk om te investeren in misdienaars- en acolietengroepen (jongens en meisjes) maar ook in jongerenkoren. De afdeling jeugd en jongeren van ons bisdom kan de pastorale teams en parochiebesturen daarbij helpen.

Op het niveau van het diocees wordt een aantal activiteiten georganiseerd (startdag aan het begin van het seizoen, tienerdag, kerstactiviteit, Driekoningenintocht, de vormelingsdag, Palmzondagactiviteit etc.). Aan de recente Wereldjongerendagen in Krakau hebben ruim 100 jongeren en begeleiders van ons bisdom deelgenomen. Hopelijk hebben de geloofservaringen van de WJD een vruchtbare doorwerking in de parochies.

Oecumene

Na eeuwen van strijd tussen christenen van verschillende tradities is de laatste eeuw, en in onze eigen Kerk vooral na het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965), een weldadige omslag gekomen. De oecumenische beweging heeft in relatief korte tijd al veel vruchten voortgebracht. Ik beschouw dit als een geschenk van Gods Geest. Begonnen wij vroeger met de verschillen, in onze dagen beginnen wij gelukkig allereerst met de overeenkomsten tussen de verschillende christelijke tradities.

In overleg met de gedelegeerde voor de oecumene wil ik proberen het diocesaan beleid op oecumenisch terrein aan te scherpen. Ik nodig de pastorale teams uit om, indien dat mogelijk is, op plaatselijk niveau de oecumenische contacten te intensiveren. Vaak krijgt de oecumene op plaatselijk niveau een liturgische toespitsing. Nu is er alles voor te zeggen om samen te bidden maar op het terrein van samen leren en samen dienen valt er nog een wereld te winnen.

Het Oecumenisch Compendium kan daarbij een richtinggevende rol spelen.

Het komend jaar wordt 500 jaar (1517-2017) Reformatie herdacht. Ook in ons bisdom zal op verschillende plaatsen aan dit jubileum aandacht worden besteed. Naast een historische terugblik lijkt mij vooral de vraag naar onze gemeenschappelijke opdracht vandaag en in de toekomst van belang. Christenen zijn geroepen om in de huidige geseclariseerde samenleving een geloofwaardig getuigenis omtrent Gods onvoorwaardelijke en verzoenende liefde in Christus te geven.

Het is overigens goed te beseffen dat alle christenen nauw verbonden zijn met het joodse volk. Wij zijn, met de woorden van Paulus, als Kerk gegroeid uit de *heilige wortel* van het jodendom (Romeinen 11, 13-24). Als bisschop zal ik dan ook de dialoog met de joodse gemeenschap bevorderen.

Naast de toenadering tussen christenen heeft na het laatste Concilie ook de interreligieuze dialoog de wind in de zeilen gekregen. In ons bisdom is met name de dialoog met de Islam van belang.

Onderwijs

Recent bezocht ik een basisschool in 's-Hertogenbosch bij gelegenheid van de presentatie van het boek "Lieve paus Franciscus" waarin kinderen uit de gehele wereld aan onze paus allerlei vragen stellen. In ons bisdom zijn nog veel katholieke basisscholen. Van een aantal van deze scholen is de katholieke kleur helaas wat flets geworden. Ik hoop dat met name de pastorale teams kansen benutten om bestaande banden met katholieke basisscholen te verdiepen of verloren banden te herstellen. Maar ook ouders, leerkrachten en directies hebben hier een uitdagende taak.

Op het niveau van het diocees bestaat er overleg met de Raad van Bestuur van de scholenkoepel Ons Middelbaar Onderwijs (OMO). Wij moeten constateren dat de marges voor katholiek middelbaar onderwijs in de huidige tijd uitermate smal zijn. De katholiciteit van een school is natuurlijk sterk afhankelijk van de rector, de leerkrachten en betrokken ouders. In een tijd van sterke ontkerkelijking en ontkerstening zijn die dragers van identiteit op een school vaak in de minderheid. Toch is het uitermate belangrijk om vanuit de Kerk de band met de katholieke middelbare scholen te handhaven en te intensiveren.

Waar mogelijk dienen wij de relatie met het hoger onderwijs (Fontys; Pedagogische Academies) aan te halen. Het is belangrijk dat de banden met de universiteiten, met name Tilburg en Nijmegen, worden gehandhaafd en verdiept. Op beide universiteiten werkt een katholieke studentenpastor. Op het niveau van het bisdom is er contact met de leiding van beide universiteiten. Het is belangrijk om deze contacten te koesteren. Een gezonde Kerk kan niet functioneren zonder de aanwezigheid van een katholieke intelligentsia. Ik hoop dat theologen en andere katholieke academici gevonden wijsheid willen delen met andere gelovigen en de samenleving.

Huwelijks- en gezinspastoraat

Goede huwelijken zijn ontzettend belangrijk voor het geluk van gehuwden en kinderen die opgroeien. Ook de samenleving is gebaat bij stabiele huwelijken. Het is daarom belangrijk om gehuwden te helpen om hun huwelijk voortdurend te herbronnen en te voeden. Goed katholiek huwelijkspastoraat kan daarbij helpen.

In het voorjaar publiceerde paus Franciscus de apostolische exhortatie *Amoris Laetitia*. Het vormt de oogst van twee synoden over huwelijk en gezin die in Rome zijn gehouden. In zijn exhortatie toont de paus zich een wijze en pastorale leraar. De leer van de Kerk rond de onontbindbaarheid van het huwelijk blijft onveranderd maar de paus biedt optimaal ruimte voor de katholieke pastor om mensen die gefaald hebben, nabij te zijn.

Wij moeten nadenken hoe wij in ons bisdom het huwelijks- en gezinspastoraat kunnen verbeteren. Ik denk dan aan de huwelijksvoorbereiding, de zorg voor pasgehuwden en de zorg voor gescheidenen. Al eerder noemde ik het grote belang van gezinspastoraat voor de opbouw van onze geloofsgemeenschappen.

Categoriaal pastoraat

In de huidige tijd met krimp, parochiefusies en het afstoten van gebouwen gaat veel aandacht van het bisdom uit naar de parochies. Maar er zijn nog andere plaatsen in het bisdom waar expliciet vanuit het Evangelie van Christus pastoraal wordt gehandeld. Tijdens mijn rondgang langs de dekenaten heb ik pastorale krachten ontmoet die in zieken- en verpleeghuizen werken maar ook in de wereld van de psychiatrie. In meerdere grotere steden van ons bisdom (Den Bosch, Nijmegen) krijgt ook het straatpastoraat gestalte. Het bisdom moet proberen om de band met de werkers in het categoriale pastoraat te versterken. Ook wil ik nadenken over nieuwe aangepaste vormen van categoriaal pastoraat, bijvoorbeeld voor vluchtelingen, anderstaligen etc.

Pastor Pastorum

Het welzijn van alle pastorale beroepskrachten behoort tot de aanhoudende zorg van de bisschop als "pastor pastorum". Een en ander krijgt in verschillende opzichten een concrete vertaling. Een ieder met een wijding of een zending van de bisschop kan met hem een gesprek aanvragen. Omgekeerd zal ook de bisschop ad hoc pastorale beroepskrachten uitnodigen.

Tijdens deze gesprekken kan het welbevinden in het pastoraat ter sprake komen maar ook ontwikkelingen in Kerk en samenleving. Vanuit het bisdom heeft de coördinator zorg en welzijn de opdracht te

hoeden over het welzijn van de pastorale professionals. Ook de dekens hebben als taak om oog te hebben voor het welzijn van de beroepskrachten binnen hun dekenaat.

Na de laatste priesterdag, begin juli, kreeg ik van verschillende diakens de vraag waarom deze dag niet voor allen met een wijding en/of zending toegankelijk is. In de pastorale teams van het bisdom werken immers priesters, diakens en pastoraal werkers samen. Een diocesane dag voor alle werkers in het pastoraat zou de collegiale verbondenheid kunnen symboliseren en bevorderen. Ik deel die visie maar waarschijnlijk is in ons bisdom een nieuwe dag daarvoor meer geschikt.

De eenheid en verbondenheid kan ook bij de Chrismamis in beeld worden gebracht door niet alleen de priesters hun wijdingsbelofte te laten hernieuwen maar ook de diakens. Tevens kan er een vraag van verbondenheid worden gesteld aan de aanwezige pastoraal werkers. Ik heb het voornemen dat ook in de Chrismamis van ons bisdom een plaats te geven.

Tijdens mijn rondgang langs de dekenaten is mij ook gevraagd om meer diocesane zorg voor de emeriti van ons bisdom. Die vraag wil ik graag honoreren door het aanstellen van een gedelegeerde voor de emeriti die hen ook kan bezoeken. Overigens is dit geen novum. Al eerder heeft pastor Jan Schepers op dit terrein zijn sporen verdiend.

DRIE

ORGANISATIE

Priester- en diakenopleiding

Al zo'n dertig jaar is de priester- en diakenopleiding in ons bisdom aan het Sint-Janscentrum toevertrouwd. Mijn voorgangers ter Schure en Hurkmans hebben veel energie gestoken in de opbouw van het Sint-Janscentrum. De opleiding heeft relatief veel priesters en diakens voor het bisdom opgeleid. Verreweg de meeste priesters en diakens in onze parochies functioneren naar tevredenheid. Het relatief grote aantal priesters in ons Bossche bisdom stemt mij tot grote dankbaarheid. Zo is de Woordverkondiging en het sacramentele leven van de Kerk voorlopig gewaarborgd.

Het is belangrijk om al tijdens de studie niet alleen de theoretische maar ook praktische kwaliteiten van een kandidaat-priester te toetsen. Ook wil ik bezien of de diakenwijding pas na het pastorale jaar moet plaats vinden.

Op dit moment telt het Sint-Janscentrum maar weinig priester- en diakenkandidaten. Dit is een punt van grote zorg. Het studiejaar 2016- 2017 wil ik gebruiken als een jaar van bezinning en overleg. Samen met de andere stafleden en de leiding van het Sint-Janscentrum wil ik nadenken over de toekomst van ons opleidingsinstituut. Verschillende opties moeten open kunnen worden besproken. Het doel moet blijven dat de instroom van nieuwe priesters en diakens in ons bisdom wordt gewaarborgd. In dat licht is een gericht roepingenpastoraat uitermate belangrijk.

Tijdens mijn rondgang langs de dekenaten is soms ook gesproken over een traject van nascholing voor de pastorale beroepskrachten. In de komende tijd wil ik bekijken hoe dat gestalte kan krijgen.

Mensen en middelen

Een gezonde organisatie kan niet zonder een stevig financieel fundament. Dat geldt ook voor ons bisdom. Veel actuele problemen rond de organisatie komen voort uit de krimp van de Kerk. De Kerk is een omgekeerde piramide geworden waardoor het aantal katholieken, kerkgangers en vrijwilligers in snel tempo terugloopt.

Minder mensen impliceert ook minder middelen. Het zal iedereen duidelijk zijn dat ons bisdom of onze parochies geen langdurige structurele tekorten kunnen accepteren. Zonder een redelijk vermogen ontbreekt een stevige buffer en komt de continuïteit in gevaar. In dat kader is het goed om vast te stellen dat inmiddels een belangrijk deel van het vermogen van bisdom en parochies professioneel wordt beheerd in het RK Beleggingsfonds van ons bisdom.

Natuurlijk is duidelijk dat binnen onze Kerk geld nooit een doel maar slechts een middel kan zijn. Het bisdom, parochies en andere kerkelijke instellingen moeten echter wel streven naar sluitende begrotingen en jaarstukken met zwarte cijfers. In dat kader is voortdurende kritische beoordeling van kosten noodzakelijk, waarbij binnen de parochies de kosten van gebouwen een belangrijke rol spelen. Om de kosten van het gebouwenonderhoud te kunnen beheersen, zal worden vastgehouden aan het belang van de aanwezigheid van een integraal gebouwenplan en de daarmee verbonden investeringsbeperking. Voor zover mogelijk, wil ik noodzakelijke bezuinigingen allereerst via stenen (gebouwen) en pas daarna via mensen (pastoraal en overig personeel) laten verlopen.

In de afgelopen jaren is gebleken dat de door het bisdom geïnde solidariteitsbijdrage, als onderdeel van de totale bisdomafdracht, in belangrijke mate is aangewend ten behoeve van de financiering van collectieve uitgaven, waaronder kosten van de parochieautomatisering (Sila en Navision) en van de

ontvangst en begeleiding van buitenlandse priesters. Ik ben voornemens om het onderscheid tussen de bisdomafdracht en de solidariteitsheffing te laten vervallen en de totale bisdomafdracht vast te stellen op 9%. Vanzelfsprekend komen voornoemde kosten daarna ten laste van de jaarlijkse bisdombegroting.

Financiën: beheersen uitgaven en verbeteren inkomsten

Naast het beheersen van de uitgaven is het belangrijk om de inkomstenkant niet te vergeten. Hierbij is een vergroting van de bijdrage van parochianen door een intensivering van de actie Kerkbalans absoluut noodzakelijk. Verbreiding en verdieping van deze actie zijn daarvoor de sleutelwoorden. Zo moet het toch mogelijk zijn dat meer katholieke huishoudens -op dit moment in ons bisdom 3 van de 10- gaan meedoen en dat bestaande deelnemers meer gaan bijdragen.

Het bisdom zal ervoor zorg dragen dat niet alleen “best practices” op pastoraal terrein maar ook op financieel terrein met elkaar worden gedeeld zodat geloofsgemeenschappen niet steeds opnieuw het wiel hoeven uit te vinden. Het is raadzaam om plannen in projectvorm te gieten zodat er gemakkelijker financiering bij gezocht kan worden.

Het bisdom is voornemens om nieuwe “pilots” rond geldwerving te starten. Om hierin een noodzakelijke professionalisering te kunnen bereiken, kunnen hiervoor fondsen uit aanwezige middelen worden vrijgemaakt.

Fusies : verdere implementatie is noodzakelijk

Evenals de andere bisdommen van ons land heeft ons bisdom gekozen om de bestaande parochies onder te brengen in nieuwe grotere parochies. Anno 2016 is het grote fusieproces formeel gezien bijna voltooid. Nog enkele van de ruim 50 nieuwe parochies moeten worden gevormd. Bij mijn rondgang langs de dekenaten heb ik forse kritiek gehoord op het aanvankelijke verloop van het fusieproces. Er werd toen, zo is bijna de unanieme overtuiging, teveel top down gewerkt en te weinig procesmatig gehandeld. Deze kritiek kan ik natuurlijk maar beperkt beoordelen. Duidelijk is in ieder geval geworden dat het imago van het bisdom door een valse start bij het fusieproces een flinke knauw heeft gekregen. Het is mijn vaste voornemen om het beschadigde imago in de nabije toekomst weer te herstellen. Maatwerk en nabijheid zijn daarbij van essentieel belang. In de komende jaren moet worden gewerkt aan een verder gestalte geven van de nieuwe parochies. Ik denk daarbij aan een versterking van de eenheid op pastoraal niveau maar ook aan korte en heldere lijnen tussen het parochiebestuur en de deelparochies.

Gebouwenbeleid: maatwerk

Een gecentraliseerd beleid rond kerksluitingen vanuit 's-Hertogen-bosch heeft in het recente verleden bij menigeen kwaad bloed gezet. In bijna alle dekenaten heb ik daarover soms bittere klachten gehoord. Gelukkig heeft mijn voorganger al gekozen voor een meer decentrale aanpak van de kerksluitingen. Zo komt het katholieke beginsel van subsidiariteit ook meer tot zijn recht. Het parochiebestuur is primair verantwoordelijk voor het gebouwenbeleid in de nieuwe parochie, vanzelfsprekend in afstemming met de staf, het bouw bureau en het econoom van het bisdom. Van uitermate groot belang is een procesmatig denken over kerksluitingen.

Zoveel mogelijk parochianen moeten immers in een proces worden meegenomen. Door een open en communicatief beleid veroorzaakt een kerksluiting de minste schade. Heldere informatie is cruciaal. Iedere kerksluiting is immers een kleine ramp. Niet voor de parochianen die al zijn afgehaakt maar juist voor de vaak kleine schare gelovigen die trouw zijn gebleven. Iedere kerksluiting in ons bisdom heeft natuurlijk te maken met de realiteit van minder gelovigen en daardoor minder middelen.

Bij een kerksluiting is het belangrijk om de parochianen een zo helder mogelijk pastoraal perspectief te bieden. Hoeveel katholiek leven zal er in een dorp of stadswijk blijven? Is het mogelijk om ter plekke te blijven vieren in een dorps huis? Is het mogelijk om na een kerksluiting nog wel catechese en diaconie ter plekke te organiseren?

Het is van belang dat het bestuur van het bisdom en de parochiebesturen op een hartelijke wijze samenwerken. Meerdere keren heb ik gehoord dat een en ander verbetering behoeft. Het is van belang dat wij niet tegenover elkaar staan maar primair de gezamenlijkheid gestalte geven. Wij staan immers samen voor grote uitdagingen, ook als het gaat om de toekomst van de kerken en andere gebouwen in ons bisdom. Herbestemming van gebouwen vraagt om creativiteit en wederom om maatwerk.

Communicatie

Na de laatste reorganisatie van het bisdom is de afdeling pers bijna volledig verdwenen. Tijdens mijn rondgang langs de dekenaten vergeleek iemand het bisdom met een vesting waarvan de brug is opgehaald. Een en ander lijkt mij voor ons bisdom volstrekt ongewenst. Goede communicatie kan helpen bij het versterken van de identiteit en het imago van de Kerk, zowel intern als extern.

Het is voor ons bisdom heel belangrijk om proactief op te treden. Als bisschop ben ik in principe bereid om journalisten te woord te staan. Ik ben voornemens om een parttime persman/-vrouw aan te stellen. Hij/zij zal ons gehele communicatiebeleid (site, BisdomNieuwsbrief, contacten met de media) moeten actualiseren.

De afdeling Communicatie kan ook een grote rol spelen bij het delen van pastorale en financiële “best practices”. Jonge mensen zullen wij alleen bereiken als wij hun taal spreken en hun communicatiemiddelen kennen en gebruiken. Het is ook belangrijk om de communicatie vanuit het bisdom richting de pastorale teams en de besturen kritisch tegen het licht te houden. Ook de communicatie van belangrijk nieuws, zoals het overlijden van een collega, zou moeten worden verbeterd, zo hoorde ik tijdens mijn dekenale werkbezoeken.

Dekenaten of vicariaten?

Sommigen hebben mij gesuggereerd om de twaalf dekenaten om te vormen tot enkele vicariaten. Het is belangrijk om na de fusies van de parochies goed na te denken over de verdere structuur van het bisdom. Maar ik heb de indruk dat wij voor de korte termijn behoefte hebben aan rust aan het structuurfront. Teveel parochies zijn nog bezig met het laten landen van de recente fusies en ook de onzekere toekomst rond de gebouwen zorgt voor de nodige hectiek. Op dit moment is extra onrust door de creatie van nieuwe vicariaten niet gewenst.

Het is van belang om na te denken hoe de dekenen, als tussenpersonen tussen de leiding van het bisdom en de parochies, meer intensief bij het beleid van het bisdom kunnen worden betrokken.

De bisdomstaf zet de visitaties aan nieuwe parochies voort. De bisschop kijkt of een regelmatig bezoek aan de dekenaten tot de mogelijkheden behoort.

Bisdomkantoor

In overleg met vicaris Van den Hout heb ik alle medewerkers van het kantoor tijdens een aantal sessies gesproken. Over het algemeen kwam daar een positief beeld naar voren. De sfeer op het kantoor is goed, al spreken sommige medewerkers ook over het bestaan van aparte werelden. Na de bezuinigingen van enkele jaren geleden valt op dat de financieel – bouwkundige poot van het kantoor sterker ontwikkeld is dan de poot van de pastorale dienstverlening.

Het is van belang dat de pastorale dienstverleners meer gezamenlijk optrekken. In dat kader is een regelmatig dienstverlenersoverleg noodzakelijk. Zo kan de dienstverlening in gezamenlijkheid een bijdrage leveren aan de opbouw van vitaal parochieleven in ons bisdom.

Een dergelijke integrale aanpak vraagt om een verdere versterking van de teamgeest en de onderlinge cohesie onder de medewerkers van het bisdomkantoor.

TOT SLOT

KERK IN DE SAMENLEVING

De toekomst van de Kerk in ons land is vol van onzekerheid. De geloofsgemeenschap is kwetsbaar geworden. Het zijn de “jaren van de waarheid”. Alleen als de gelovigen de verantwoordelijkheid van hun doopsel erkennen en waarmaken blijft er vitaal katholiek leven in het Bossche bisdom aanwezig. Maar in alle kwetsbaarheid leven wij niet zonder hoop.

In het voetspoor van paus Franciscus wil ik het Bossche bisdom niet opsluiten in zichzelf. Laat de Kerk maar liever vuil zijn doordat zij op straat is geweest dan ziek omdat zij teveel binnen is gebleven. Laten wij dus de Kerk verbinden met de samenleving van vandaag en de mensen opzoeken waar zij zijn. Tallozen zijn in onze samenleving als schapen zonder herder. Juist onze herderlijke zorg, in het voetspoor van Christus, zal veel tijdgenoten goed doen. Wij mogen mensen uitdagen om het evangelie te leven en tegelijkertijd mensen troosten en bemoedigen.

Ik ben in het bisdom meerdere creatieve mogelijkheden tegengekomen. Ik denk aan het verbinden van de Kerk met de wereld van de kunst (tentoonstelling in kerk in Deurne); met de wereld van de sport (pastor aanwezig op het voetbalveld); met de wereld van de (religieuze) recreatie: samen fietsen naar de Sint Jan, samen op bedevaart naar Lourdes of Rome.

Wij hebben allemaal zorgen over de Kerk maar die mogen gelovige mensen nooit verlammen. Meerdere keren werd tijdens mijn dekenale rondgang Leo Fijen geciteerd die heeft opgeroepen te stoppen met zeuren en klagen. Wij moeten, in de kracht van Gods Geest, de schouders er onder zetten en in een vruchtbaar evenwicht van gebed en actie ons katholiek geloof op een bezielende manier gestalte geven. Het is belangrijk om de deugd van de hoop in onszelf steeds opnieuw te voeden. Als hoopvolle katholieken kunnen wij samen onze verantwoordelijkheid nemen en ons Bossche bisdom opbouwen. Met een *cultuur van vertrouwen* kunnen wij de toekomst met een gerust hart tegemoet leven.

In ons bisdom stellen vele gelovigen hun hoop en vertrouwen op Maria, de moeder van onze Heer. Alleen al in de Sint Jan worden jaarlijks honderdduizenden lichtjes bij de Zoete Moeder aangestoken. Even zovele gebeden bereiken via Maria onze God. Voor tallozen is Maria de warme onderstroom van ons katholieke geloof, de moeder bij wie wij troost en geborgenheid mogen zoeken. Maria verwijst ons altijd weer door naar haar Zoon: Doet maar wat Hij u zeggen zal (Johannes 2,5). Juist in dit heilig jaar vieren wij Christus als het gelaat van de barmhartige Vader. De Vader van Jezus Christus is trouw. Bij Hem zijn wij veilig.

BIJLAGE

BELANGRIJKSTE BELEIDSVOORNEMENS

Uitgangspunten en doelstellingen

Een “cultuur van vertrouwen” vormt het uitgangspunt van het diocesaan beleid.

Missionair pastoraat vormt de eerste prioriteit. Het bisdom helpt daarbij met *best practices* voor de parochies.

Het bisdom bevordert de collegiale samenwerking van de pastorale beroepskrachten.

Pastorale beroepskrachten werken met elkaar vanuit vertrouwen en onderlinge waardering.

Een andere opzet van de Chrismamis en de invoering van een dag voor alle pastorale beroepskrachten.

Grondig nadenken over de opzet van de priester-en diakenopleiding.

Een en ander geldt ook voor de positie van de pastoraal assistenten.

Benoemingen

De bisschop benoemt een kerkelijk opbouwwerker/crisismanager.

De bisschop benoemt een perschef; verbetering van de communicatie zowel intern als extern.

Naast gedelegeerden voor bestaande werkerterreinen benoemt de bisschop

- een gedelegeerde voor de emeriti
- een gedelegeerde voor het religieus leven.

De bisschop overweegt het werkerterrein liturgie, kerkelijke muziek en kerkelijke kunst over twee gedelegeerden te verdelen.

Pastorale werkvelden

Liturgie

Eucharistie vormt het uitgangspunt van de zondagse liturgie.

Woord- en Communiediensten bij pastorale noodzaak.

Trainen van liturgisch kader op parochieniveau.

Catechese

Versterking van de catechese en geloofscommunicatie om de religieuze sprakeloosheid te doorbreken, met name in de gezinnen.

Trainen van catechetisch kader op parochieniveau.

Diaconie

Trainen van diaconaal kader op parochieniveau.

Op termijn heeft iedere parochie een PCI.

Zoeken naar bondgenootschappen op diaconaal terrein(bijvoorbeeld MA –werk).

Jongerenpastoraat

Het jongerenpastoraat houdt prioriteit.

Huwelijkspastoraat

Verbetering van het huwelijkspastoraat.

Diocesaan/parochieel niveau

Het bisdom bevordert de oecumenische samenwerking op diocesaan en parochieel niveau.

Het bisdom bevordert de dialoog met de joodse gemeenschap en de interreligieuze dialoog.

Versterking van de contacten met het onderwijs op diocesaan en parochieel niveau.

De dekens worden meer betrokken bij het bisdombeleid.

Parochie

Iedere parochie heeft een beknopt pastoraal beleidsplan (inhoudelijk pastoraal, financieel, gebouwen).

Ieder pastoraal team maakt jaarlijks een kernachtig pastoraal actieplan met de missionaire dimensie als uitgangspunt.

Verdere uitbouw van de nieuwe parochies.

Verbetering van de inkomsten van parochies (aanleveren *best practices* door het economaat).

Decentralisatie en maatwerk rond het gebouwenbeleid.

Bisdomkantoor

Regelmatig dienstverlenersoverleg.

Versterking van de cohesie en teamgeest.